

CULTURELE AUTONOMIE is een van de vaste hoofddoelstellingen van de V.B. Eerst werd ermee bedoeld: de administratieve aanpassing (splitsing) van bepaalde instellingen en vooral van het ministerie van openbaar onderwijs aan de culturele tweeledigheid van het land. Later werd ook gedacht aan de inspraak van de taalgemeenschappen in het cultureel beleid via advieslichamen. Het laatste decennium werd het begrip steeds ruimer geïnterpreteerd in de zin van cultureel zelfbestuur. De voorstanders van een federaal België vatten de autonomie op als een bestanddeel van de grotere staatshervorming. De gematigde taalflaminganten zagen de autonomie meer als een streefobject op zichzelf en beschouwden de oprichting van gewestelijke culturele instellingen met beslissingsmacht als een belangrijk of zelfs het belangrijkste middel

om de Vlaamse gemeenschap rechtsherstel te verschaffen.

1. TOT AAN DE TWEEDE WERELDOORLOG. Reeds in de negentiende eeuw vangt men in de V.B. echo's op van verzuchtingen naar een zelfstandiger Vlaams optreden op algemèen-cultureel gebied, maar die uitspraken kunnen moeilijk worden losgemaakt uit de bredere tendensen tot zuivering van de taal- en politieke verhoudingen (z. Taalpolitiek, Belgische. Ook: Federalisme.) Een duidelijker afgetekend streven naar eigen Vlaamse instellingen en diensten voor het cultuurbeleid is te bespeuren na de Eerste Wereldoorlog, vooral dan in die kringen die radicale staatkundige hervormingen afwijzen. Aanvankelijk blijft alles nog beperkt tot vage beginselverklaringen (zoals het socialistische Compromis der Belgen van 16 maart 1929) en academische nota's. Van 1936 af worden de plannen echter concreter en ontstaat een stroming. De Vlaamse Vereniging van Letterkundigen komt op voor de splitsing van het departement van schone kunsten bij het ministerie van onderwijs. Het Verbond van culturele vakverenigingen en lichamen verzoekt om de splitsing van bepaalde officiële commissies en raden. De Belgische Werkliedenpartij spreekt zich uit voor „een decentralisatie die beide culturen in het land tot bloei laat komen” en bedoelt hiermee dat het ministerie van onderwijs moet worden gesplitst. Op het eerste Vlaams socialistisch congres te Antwerpen (25 oktober 1937) waarschuwt August Vermeylen voor nationalisme, federalisme en corporatisme, maar pleit hij voor culturele autonomie en wordt hierin gesteund door Camille Huysmans en Julien Kuypers. In het congresverslag staat te lezen dat de partij moet streven naar de culturele autonomie van de gewesten.

De splitsing van de culturele openbare diensten in Nederlandse en Franse afdelingen wordt aldus geleidelijk een van de nieuwe en meest bezielende ideeën van de V.B. Zij wordt sterk op de voorgrond geschoven door de Vlaamse (ook socialistische) kranten en gaat tot het actieprogramma behoren van de Katholieke Vlaamsche Landsbond, het Algemeen Christelijk Werkersverbond en de Katholieke Vlaamsche Volkspartij. Bijzonder belangrijk is het besluit waartoe het Studiecentrum voor de hervorming van de staat in 1937 komt. Het centrum beveelt de oprichting aan van een Nederlandse resp. Franse cultuurraad met verplichte adviserende bevoegdheid. Verder is het centrum gewonnen voor de splitsing van het ministerie van onderwijs en voor de vervanging van de ene secretaris-generaal door twee beheerders: een Nederlandstalige en een Franstalige. Nog in 1937 starten de eerste zelfstandige Vlaamse uitzendingen van de kort voordien gesplitste Belgische radio-omroep. (Die splitsing blijft beperkt tot de strikt culturele sectoren.) In november 1937 belooft het kabinet-Janson dat de cultuurraden zullen worden opgericht en dat de wetenschappelijke academies zullen worden hervormd. Bij Koninklijk Besluit van 7 februari 1938 worden inderdaad twee cultuurraden opgericht die – volgens het rapport van minister Hoste aan de koning – belangstelling moeten hebben voor het hele geestelijke leven van de natie.

Elke raad vergadert zelfstandig, maar er kan ook samen beraadslaagd worden onder voorzitterschap

van de minister. Deze laatste is verplicht de raden om advies te verzoeken over elk ontwerp-KB tot uitvoering van de taalwetten in de administratie van openbaar onderwijs, alsmede over problemen met betrekking tot de leerplannen. Wanneer de adviezen van de academische overheden niet overeenstemmen, kunnen de raden ook worden geraadpleegd over benoemingen van hoogleraren en docenten bij het hoger onderwijs. In de eerste Nederlandse cultuurraad zetelen drie katholieken (mgr. Van Waeyenbergh, Edg. de Bruyne en August van Cauwelaert), een socialist (prof. E. Blancquaert) en een liberaal (Herman Teirlinck). Kort daarop wordt ook een Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde opgericht (wat aanleiding zal geven tot de zaak-Martens).

De publieke opinie wacht nu met stijgend ongeduld op een administratieve reorganisatie van het ministerie van openbaar onderwijs. In juli 1938 ontvangt eerste-minister Spaak een delegatie van het Verbond der Vlaamse Cultuurverenigingen, die een lange waslijst met verlangens voorlegt, waarop ook de splitsing van het ministerie voorkomt. Op 28 februari 1939 richt het Verbond een adres aan de koning, waarin de volledige culturele autonomie wordt geëist en de aanpassing van het landsbestuur aan de dualiteit van het land. In feite is de kogel dan door de kerk. Het kabinet-Pierlot schrijft de reorganisatie van het onderwijsdepartement in zijn opeenvolgende regeringsverklaringen (februari en april 1939). Wanneer echter de socialistische minister Soudan in februari 1940 zijn hervormingsplan bij het parlement indient, verzetten de liberalen zich ertegen. (Het hervormingsplan voorziet in de benoeming van taaladjuncten, zodat Vlaamse dossiers door Vlaamse ambtenaren en Franse dossiers door Franstalige ambtenaren kunnen worden behandeld.)

Het liberale verzet veroorzaakt een kabinetscrisis. De koning weigert evenwel het ontslag van de regering. Een paar weken later valt het Duitse leger België binnen. Tijdens de bezetting wordt niet over culturele autonomie gesproken.

2. VAN KERSTPROGRAMMA TOT KULTUURRAAD. Bij de bevrijding blijkt spoedig dat de idee van culturele autonomie niet dood is. Het kerstprogramma-1945 van de pas opgerichte Christelijke Volkspartij (CVP) vermeldt: „Het vaderland mag de twee taalgemeenschappen waaruit het bestaat en waaraan tevens twee menselijke rijkdommen, levenswijzen, culturen beantwoorden, niet verdrukken, maar moet ze integendeel ontwikkelen.” En verder zegt dat programma: „De CVP wil de volledige ontplooiing, zowel van de Waalse als van de Vlaamse cultuurgemeenschap. Zij is er voorstandster van, dat dit het voorwerp zou uitmaken van een grondwettelijk recht waardoor de hele actieve politiek van de staat zal worden beheerst.” De Christelijke Volkspartij wordt van augustus 1945 tot maart 1947 van het bewind afgehouden en geraakt daarna helemaal verwickeld in de koningskwesie, maar in het kerstprogramma liggen toch de kerngedachten vervat, die de evolutie van de komende 25 jaar zullen bepalen. Inmiddels neemt van 1948 af het Centrum-Harmel het probleem van de staatsvorming en ook dat van de culturele autonomie grondig in studie. In zijn voorbereidend verslag (1951) en in zijn eindverslag (1958) komt het

Davidsfonds-Congres in 1953: volksvertegenwoordiger R. van Elslande over culturele autonomie.

centrum ondubbelzinnig op voor een ruime mate van autonomie. De politieke afdeling van het centrum beveelt aan: „de oprichting van een Waalse culturele raad en een Vlaamse culturele raad, die resp. de Waalse en de Vlaamse gemeenschap vertegenwoordigen en die geroepen zijn om elk het instrument te worden van een werkelijke cultuurpolitiek in de twee gewesten van het land en te Brussel.” Tevens moet ingevolge de oprichting van die raden – aldus het verslag – het ministerie van onderwijs worden gesplitst tot en met de functie van secretaris-generaal.

Nog voor de publikatie van het eindverslag van het Centrum-Harmel heeft het technisch comité van het Comité voor Cultuurverspreiding, waarin de leiding van de drie cultuurfonds (Willems-, Davids- en Vermeylefonds) en ook de leiding van de Lodewijk de Raet-stichting vertegenwoordigd zijn, een belangwekkend memorandum doen verschijnen (1 januari 1955). Het bevat een groot aantal uitgewerkte voorstellen inzake de aanpassing van de taalwetgeving en dringt insgelijks aan op de splitsing van het ministerie van onderwijs tot en met de rang van secretaris-generaal. Het memorandum zal echter weinig aandacht krijgen van de zijde van de politieke partijen die meer en meer betrokken geraken in de schoolstrijd. Ook het wetsvoorstel-Van Elslande (CVP) tot oprichting van cultuurkamers, dat in diezelfde periode wordt ingediend, ondergaat de nadelige invloed van de partijpolitieke spanningen. Het voorstel wordt niettemin op diverse Vlaamse vergaderingen grondig besproken, ook op de pluralistisch samengestelde bijeenkomsten van de Lodewijk de Raet-stichting, waar de wens tot uiting komt: 1. dat de culturele autonomie ook de rechten en de belangen van de ideologische minderheden (in casu de vrijzinnigen in Vlaanderen en de katholieken in Wallonië) moet vrijwaren; 2. dat men het niet zou laten bij cultuurraden of bij de splitsing van het ministerie van onderwijs, maar dat ook zou worden gedacht aan cultuurautonomie door middel van een grondwetsherziening.

Tegen het einde van de socialistisch-liberale regering-Van Acker dient onderwijsminister Leo Col-

lard (op 15 februari 1958) bij de Kamer een wetsontwerp in tot oprichting van een Vlaamse en een Waalse cultuurraad. In de memorie van toelichting wordt herinnerd aan het KB van 7 februari 1938, dat de eerste cultuurraden in het leven riep, en gezegd dat sindsdien het begrip cultuurautonomie verder evolueerde. Het ontwerp voorziet in de benoeming van 27 leden in elke raad: koning, Kamer en Senaat benoemen er elk negen.

Het ontwerp bepaalt dat aan het advies van de cultuurraden alle voorontwerpen van wet en reglement dienen te worden onderworpen, wanneer zij betrekking hebben op de schone kunsten en de letteren, de openbare bibliotheken, de volksopleiding, de jeugdverenigingen, de monumenten en landschappen, het oprichten, ontwikkelen en steunen van culturele werken en de wijzigingen en de grondbeginselen van de wetgeving op het gebruik der talen.

Het ontwerp zal verdwijnen met het kabinet-Van Acker.

In de lente van 1958 trekken de bestendige deputaties van de vier Vlaamse provincies daaruit een besluit. Op een gemeenschappelijke bespreking van de Vlaamse cultuurproblemen stellen zij vast dat er een organisme nodig is voor het onderzoek, de ordening en de bevordering van de Vlaamse culturele belangen. Gelet op het in gebreke blijven van de wetgevende macht, besluiten zij zelf zo'n organisme op te richten in de vorm van een vereniging zonder winstoogmerk waarin alle Vlaamse gewesten en alle sectoren van het culturele leven vertegenwoordigd zijn. In 1959 komt dan inderdaad de Kultuurraad voor Vlaanderen tot stand. Hij zal de daaropvolgende jaren herhaaldelijk merkwaardige memoranda met betrekking tot de culturele autonomie (en andere Vlaamse problemen) publiceren. Het kabinet-Eyskens laat de kwestie niet rusten. Op 10 november 1959 dient de minister van culturele zaken, Pierre Harmel, een wetsontwerp in tot oprichting van een nationale raad voor de Nederlandse cultuur en een Conseil national de la culture française. Het ontwerp bepaalt dat de raden mogen worden verzocht om advies over het gebruik der talen, alle vraagstukken in verband met het onderwijs, de schone kunsten en letteren, de bibliotheken en musea, de volksopleiding en volksontspanning, de radio en televisie, de bescherming van landschappen en monumenten, de culturele betrekkingen met het buitenland, de werken en instellingen in verband met cultuurobjecten. De cultuurraden kunnen ook door de regering worden belast met de voorbereiding van wetsontwerpen of maatregelen. De raden kunnen aan de ministers ongevraagd voorstellen doen of kritiek uitbrengen.

Het wetsontwerp zal grondig worden besproken, maar uiteindelijk met de CVP-liberale coalitie verdwijnen. Eerst is echter nog een belangrijke realisatie te noteren op het gebied van de culturele autonomie. Het nieuwe statuut van de Belgische Radio en Televisie (wet van 18 mei 1960) voorziet in drie publiekrechtelijke instellingen: de Nederlandse uitzendingen van de BRT, de Franse uitzendingen van de RTB en het Instituut van de gemeenschappelijke diensten. BRT en RTB zijn volledig autonoom.

3. NAAR DE SPLITSING. Van 1961 af staat het probleem van de culturele autonomie centraal in

de politieke actualiteit. Het wordt in hoge mate bezwaard door het wantrouwen en de rivaliteit tussen christelijken (CVP) en socialisten (BSP) die dan samen in de regering zetelen. Nog tijdens het voorgaande bewind, op 24 juni 1960, hebben een vijftigtal Vlaamse kamerleden van de CVP elkaar beloofd „geen nieuwe regering te steunen die op het ministerieel vlak de Vlaamse culturele aangelegenheden niet gelijkwaardig aan de Franse zou behandelen.” Met die gelijkwaardige behandeling wordt bedoeld: ofwel dat er twee ministeries van onderwijs worden opgericht, een Vlaams en een Waals, die elk alle onderwijs- en cultuurproblemen van hun taalgebied behandelen; ofwel dat een onderwijsministerie en een cultuurministerie worden opgericht, met dien verstande dat de ministers tot een verschillende taalgemeenschap behoren en elk een adjunct van het andere taalstelsel heeft.

Na de val van het kabinet-Eyskens in de lente van 1961 stelt de contactcommissie van de Vlaamse CVP-parlementsleden een programma op waarvan het zesde punt bepaalt: „De reorganisatie van de cultuurpolitiek door de uitbouw van een volwaardig departement voor culturele zaken, administratief en budgettair gesplitst naar beide cultuurgemeenschappen; de administratieve en budgettaire splitsing van het departement van openbaar onderwijs; de administratieve en budgettaire hergroepering van alle overheidsorganismen en diensten, die bij het cultuurbeleid betrokken zijn en thans ressorteren onder andere departementen; de oprichting van autonome cultuurraden.”

Het programma wordt slechts gedeeltelijk door de socialistische regeringspartner aanvaard. Er komt wel een ministerie van cultuur met gesplitste diensten en ook een gedeeltelijke administratieve splitsing van de onderwijsdiensten. Maar de scheiding van het ministerie van onderwijs in een Vlaams en een Waals departement blijft uit. Het departement behoudt één minister en één secretaris-generaal. Een aantal diensten blijven unitair. De begrotingen worden niet gesplitst. De minister van cultuur, die tot de CVP-fractie behoort, krijgt als adjunct van de (socialistische) onderwijsminister inspraak in aangelegenheden die verband houden met het katholiek onderwijs.

Om de ontstemming van de CVP te neutraliseren belooft eerste-minister Theo Lefèvre tijdens het kamerdebat over de regeringsverklaring, dat cultuurraden met een werkelijke bevoegdheid zullen worden opgericht. Ook erkent hij „de noodzakelijkheid om de departementen van onderwijs en culturele zaken om te bouwen, rekening houdend met het bestaan van twee culturen in het land.”

Tijdens de vierjarige ambtstermijn van het kabinet-Lefèvre (1961-'65) worden wel belangrijke taalwetten goedgekeurd, maar de Vlaamse hoofdeis inzake culturele autonomie, met name de oprichting van een Nederlands en een Frans onderwijsministerie, wordt niet ingewilligd. Er komen evenmin culturele raden. In februari 1965 worden CVP en BSP het echter eens over de besluiten van het driepartijenoverleg dat in maart 1964 begonnen is met het oog op de herziening van de grondwet. Een afzonderlijk hoofdstuk van de besluiten handelt over de culturele autonomie. Dat hoofdstuk wordt als volgt ingeleid: „De vertegenwoordigers

van CVP en BSP zijn van mening dat de culturele autonomie een der beste hervormingen is om nutteloze botsingen en tegenstellingen tussen de twee gemeenschappen te vermijden. Een werkelijke autonomie onderstelt bevoegdheden inzake advies, beslissing en uitvoering. De realisatie van een dergelijke culturele autonomie wordt niet gehinderd door communautaire maar wel door ideologische tegenstellingen in elke culturele gemeenschap. Wegens het bestaan van deze tegenstellingen moesten de voorstellen tot een eerste stadium worden beperkt. De vertegenwoordigers van CVP en BSP wensen dat spoedig onderhandelingen zouden worden gevoerd, dank zij de instellingen waarvan de oprichting wordt voorgesteld, met het oog op het verwijderen van de hindernissen die thans de volmaakte verwerkelijking van de culturele autonomie belemmeren. Zij menen dat de geest die geleid heeft tot het sluiten van het schoolpact, ook de realisatie van dit doel mogelijk moet maken.”

In afwachting wordt dan in de besluiten voorgesteld twee cultuurraden in te stellen, resp. voor de Nederlandstalige en de Franstalige gemeenschap. Dat moet gebeuren bij wet, terwijl een KB volstaat voor de oprichting van een culturele instelling voor de Duitstalige Belgen. Voor de Brusselse agglomeratie wordt een vaste commissie voorgesteld, bestaande uit twee gelijke afvaardigingen, aangewezen door de twee cultuurraden. Verder wordt voorgesteld dat de cultuurraden advies uitbrengen over ieder probleem dat de culturele ontwikkeling betreft; dat zij door regering en parlement om een gemotiveerd advies mogen worden verzocht in verband met wetsontwerpen en wetsvoorstellen die betrekking hebben op de culturele sector; dat zij de voorontwerpen van wet en van verordeningen krijgen voorgelegd voor advies, in het bijzonder wat betreft het taalgebruik, het onderwijs, de schone kunsten en letteren, de bibliotheken en musea, de voortgezette opleiding, de jeugdorganisaties, de radio en televisie, de culturele betrekkingen met het buitenland enz. Ook voorziet het akkoord in een regeling ter bescherming van de ideologische minderheden. Deze besluiten worden dan nader bestudeerd door een werkgroep, samengesteld uit vooraanstaanden uit de Vlaamse wetenschappelijke, sociale en culturele wereld en uit leden van de Kultuurraad voor Vlaanderen. De groep vat zijn bevindingen samen in een memorandum dat goedgekeurd wordt in juni 1965 en in oktober 1965 overhandigd wordt aan de regering-Harmel. In het memorandum wordt aangedrongen op de totstandkoming van een cultureel pact, naar analogie van het schoolpact, om de verdraagzaamheid onder andersdenkenden te institutionaliseren. Het memorandum beschouwt de culturele raden, zoals die voorgesteld werden in de besluiten van het driepartijenoverleg, als een positief uitgangspunt voor de totstandkoming van de culturele autonomie, maar stelt een aantal verbeteringen voor. Tenslotte verklaart het dat de splitsing van het onderwijsministerie absoluut noodzakelijk is.

In feite behoort het probleem van de culturele autonomie nu tot het grote dossier van de staats-hervorming, de zgn. communautaire vraagstukken die de regeringen en de partijen naar de grondwetsherziening toe drijven.

Geleidelijk evolueert men ook naar een pragmatische regeling voor de kwestie van het onderwijsministerie. In het kabinet-Lefèvre (1961-'65) is de Vlaming R. van Elslande adjunct voor nationale opvoeding bij de (Franstalige) ministers van nationale opvoeding V. Larock en (na deze laatste) H. Janne. Tevens zijn Larock (en Janne) en Van Elslande volwaardige ministers resp. voor de Franse en de Nederlandse cultuur. In het kabinet-Harmel (1965-'66) is de Waal F. Dehousse minister voor nationale opvoeding en de Vlaming E. van Bogaert zijn adjunct; P. de Stexhe en A. Declerck zijn resp. minister voor de Franse en de Nederlandse cultuur. In het kabinet-Vanden Boeynants (1966-'68) is de Vlaming Fr. Grootjans minister voor nationale opvoeding en de Waal M. Toussaint zijn adjunct; P. Wigny en R. van Elslande zijn resp. minister voor de Franse en de Nederlandse cultuur. In het kabinet-Eyskens (1968-'71) zijn er vier volwaardige ministers: de Vlamingen P. Vermeylen en Fr. van Mechelen, resp. voor nationale opvoeding en cultuur, de Walen A. Dubois en A. Parisis resp. voor dezelfde departementen.

In september 1969 wordt ook een beslissing getroffen in verband met de administratieve diensten. Bij KB wordt het ministerie van nationale opvoeding en cultuur gesplitst in twee volledig gescheiden departementen, resp. voor de Nederlandstalige en de Franstalige bevolking. Blijven alleen nog gemeenschappelijk: de juridische dienst, de dienst voor programmatie en documentatie, de vertaaldienst, de dienst der didactische films, de dienst voor wetenschappelijk onderzoek, de dienst voor de internationale betrekkingen en de dienst voor culturele zaken van het Duitse taalgebied. De onderscheiden ministers treden zelfstandig op. Zij blijven nog gezamenlijk beslissen voor: 1. de organieke bepalingen met betrekking tot het schoolpact, de onderwijsstructuren, de leerplicht, de diploma's, de toelagen, de wedden, de schoolbevolkingsnormen, de reglementen met budgettaire weerslag; 2. de nationale en internationale instellingen waarvan de activiteit zich over de twee culturen uitstrekt; 3. de zaken van het Duitse taalgebied. Het KB strekt ertoe, dat ieder minister voortaan over een eigen departement, met duidelijk afgebakende administratieve werking, beschikt.

De reorganisatie van het ministerie verloopt vrij onopgemerkt. Alle aandacht is immers gericht op de moeizame onderhandelingen over de herziening van de grondwet. Zij zullen in december 1970 uitmonden in de goedkeuring door het parlement van een aantal grondwetsartikelen die de unitaire staatsstructuur regionaliseren. Ook op cultureel gebied is de hervorming ingrijpend. Een nieuw artikel 59bis voert in de grondwet het beginsel van de culturele autonomie in. Het voorziet in de oprichting van een cultuurraad voor de Nederlandse cultuurgemeenschap, bestaande uit de leden van de Nederlandse taalgroep van beide Kamers, en van een cultuurraad voor de Franse cultuurgemeenschap, bestaande uit de leden van de Franse taalgroep van beide Kamers. De cultuurraden regelen, ieder wat hem betreft, bij decreet: de culturele aangelegenheden, het onderwijs (met uitsluiting van wat betrekking heeft op de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de wedden, de schoolbevolkingsnormen),

de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen, de internationale culturele samenwerking, het taalgebruik in bestuurszaken, in het onderwijs, in de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel en in de wettelijk voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen. De decreten worden bekrachtigd en afgekondigd door de koning, die ook de uitvoeringsbesluiten treft. Eventuele conflicten tussen de wet en het decreet worden geregeld door de nationale wetgever.

Met de goedkeuring van het grondwetsartikel 59bis wordt een fase in het streven naar culturele autonomie afgesloten. Met de feitelijke toepassing van het artikel wordt een volgende fase geopend. In 1971 keurt het parlement, na moeizame en incidentrijke onderhandelingen, twee uitvoeringswetten goed. De eerste deelt de leden van de wetgevende Kamers in resp. in een Nederlandse en een Franse cultuurraad; de tweede regelt de bevoegdheden van die raden. Parallel hiermee komt ook een cultuurpact tot stand, ter bescherming van de rechten van de zgn. ideologische en filosofische minderheden in de gemeenschappen. Het pact dankt zijn ontstaan aan een initiatief van de liberalen. Het wordt aanvankelijk slechts ondertekend door de twee regeringspartijen (CVP/PSC en socialisten) en de communisten, later door de overige partijen; alleen de Volksunie blijft afzijdig. Op 7 december 1971 beginnen de twee cultuurraden hun werkzaamheden; op 7 maart 1972 beslissen zij hun zetel te vestigen in het parlamentsgebouw te Brussel. Die beslissing wordt genomen door een grote meerderheid in de Nederlandse cultuurraad; de Franse raad volgt met tegenzin.

LITERATUUR: L. Tindemans, *De culturele autonomie* (z.j.); - A. Verhulst en M. van der Bruggen, *Het Cultuurpact. Historisch - Tekst - Commentaar* (1972).

MANU RUYSS